

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א פרשת קרח תשע"ג:

בגדרי מצות ביקור חולים

א. "אמר ריש לקיש רמז לביקור חולים מן התורה מנין שנאמר אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם וגו', מאי משמע... אם כמות כל האדם ימותון אלה שהן חולים ובני אדם מבקרים אותן, מה הבריות אומרים לא ה' שלחני" (נדרים לט:).

ב. עוד דרשו חז"ל^[1] "והודעת להם.. את הדרך.. ילכו זה ביקור חולים..". ובראשונים דנו^[2] האם דרשה זו היא ילפוטא גמורה, ומצות ביקור חולים היא מצוה מדאו', או שאינה אלא אסמכתא, ומצות ביקור חולים היא מצוה מדבריהם, והרמב"ם^[3] והרמב"ן^[4] הכריעו שהיא מצוה שחיובה מדרבנן.

ג. ויש לעיין לסוברים שהיא מצוה מדאורייתא^[5], שמקורה מהפסוק בתחילת פרשת יתרו וכנ"ל, מדוע הוצרכו בגמ' בנדרים ללמוד מפסוק נוסף רמז למצוה זו, וי"ל.

ד. והנה ז"ל הרמב"ם^[6] "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים... אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך...". וכעין זה כתב הרמב"ן שאף שמצוות אלו מדרבנן הרי הם בכלל מצות עשה של "והלכת בדרכיו".

ה. ודברי הרמב"ם צ"ב, דאם מצוה זו בכלל מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, מדוע כתב שחיובה מדרבנן.

ונראה שביאור הדברים, שלמרות שבודאי שכל המבקר חולים ומנחם אבלים וכדו' מקיים מ"ע של ואהבת לרעך כמוך. מ"מ בתור חיוב (בגדרי המצוה המיוחדים שניתנו למצות ביקור חולים) אין חובה לעשותה אלא מדרבנן, דיש הרבה דברים שאם יעשה האדם ישמח חברו, ואין בכח האדם לעשות את כולם, אולם בביקור חולים וניחום אבלים וכדו' חייבו חכמים לעשותם ולקיים את מ"ע דאו' של ואהבת או והלכת בדרכיו באופן זה.

ו. ובטעם וגדר מצות ביקור^[7] חולים מצינו כמה ענינים: א] לראות האם הוא זקוק לעזרה, ובאם יראה שיש צורך לספק לו את העזרה הנדרשת. (וכמו שאמרו בגמ'^[8] "מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה, לא נכנסו חבריו לבקרו, ונכנס ר"ע לבקרו, ולפי שכיבדו וריבצו לפניו חיה, א"ל רבי החייתני, יצא ר"ע ודרש כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים"), ובכלל זה כמובן השמחה שישנה לחולה ע"י שמבקרים אותו ומתעניינים בשלומו. ב] להתעורר לתפילה עליו (וכמו שאמרו בגמ'^[9] "כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה... כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה... כל שאין מבקר חולה אינו מבקש עליו רחמים שיחיה..."), ובכלל זה מה שאמרו חז"ל^[10] שהתפילה על החולה מתקבלת יותר במקום שבו נמצא החולה משום שהשכינה שורה למראשותיו של החולה^[11]. ג] מה שאמרו חז"ל^[12] שיש בזה ענין סגולי שאם המבקר הינו בן מזלו של החולה נוטל אחד מס' בחליו.

ז. ויש לזכור לאור הנ"ל האם ניתן לקיים את המצוה ע"י הטלפון, שהלא כל הדברים הנ"ל ע"י הטלפון מתקיימים רק באופן חלקי.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ויעויין בשו"ת אגרות משה[13] ובשו"ת מנחת יצחק[14] שדנו בזה, וכתבו שודאי אין המצוה מתקיימת בשלימותה ע"י הטלפון, ומי שבידו לבקר בגופו ממש אינו יכול להיפטר בשיחת טלפון, אולם אם א"א לבקר ממש יש עכ"פ קיום המצוה ע"י הטלפון באופן חלקי, עיי"ש.

ח. עוד אמרו בגמ' בנדרים[15] "תניא ביקור חולים אין לה שיעור, מאי אין לה שיעור.. אמר אביי אפילו גדול אצל קטן". וכן נפסק להלכה ברמב"ם[16] וטוש"ע[17].

ותמה בשלמי נדרים שם, דהלא קיי"ל בהשבת אבידה שזקן ואינה לפי כבודו אינו מחויב בה, ומ"ש מצות ביקור חולים שמחויב בה הגדול לקטן, אפילו שאינה לפי כבודו, ויעויין באג"מ ובמנח"י[18] מש"כ בישוב קושיתו.

והנה בביאור הלכה[19] כתב לבאר מדוע מוטל אף על החכם לטרוח בגופו לכבוד שבת אף שלכאור' אינו לפי כבודו, וביאר בזה שאין פטור ממצוה משום שאינה לפי כבודו, רק במקום שלא מוכח מתוך מעשיו שעוסק במצוה, כגון בהשבת אבידה שנראה שעוסק בשלו, אולם במקום שמעשיו מוכיחים שעוסק במצוה אין זה בזיון לו, ואדרבה זהו כבודו שמכבד השבת, יעוי"ש.

ולדבריו לכאור' ל"ק כלל קו' האחרונים, דבביקור חולים שמוכח שעוסק במצוה אין פטור של "זקן ואינה לפי כבודו", ואדרבה ק"ק מה השמיעתנו הברייתא דפשיטא שאף הגדול מחויב לבקר הקטן[20], ועיין.

ט. יעויין עוד בגמ' בנדרים[21] בגודל שכר מצות ביקור חולים שלעתיד לבוא שכרו שניצול מדינה של גיהנום, ובעוה"ז שכרו שניצול מיצה"ר ומן היסורים והכל מתכבדים בו ויזדמנו לו רעים כנעמן שריפאו את צרעתו וכו', ויעויין שם במהרש"א שכל זה הוא מידה כנגד מידה (שכשם שעזר והציל חברו ביום רעתו, כן ינצל מיום רעה שלעתיד הוא הגיהנם, וכשם שהציל חברו מן היסורים והצילו מיצה"ר ע"י כפרת עוונות שזוכה לה הקם מחליו כן ינצל הוא מיצה"ר, וכשם שהראה את ידידותו הנאמנה לחברו, כן יזכה אף הוא לרעים נאמנים שיעזרוהו כשיצטרך לכך, יעוי"ש).

[1] ב"מ ל':

[2] הרמב"ם בשורש השני מספר המצוות הביא מי שמנאה למצוה מתרי"ג המצוות, ונחלק עליו שהרי אף אם דרשה גמורה היא, מ"מ אין למנות מצוה שאינה מפורשת בתורה אלא שנלמדת מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהם. ובשורש ראשון שם נקט הרמב"ם בפשיטות שחובתה מדרבנן, וכן כתב שם הרמב"ן שמסתבר שמדבריו יתרו " והודעת להם.. " א"א ללמוד חיובי מצוות, עיי"ש.

[3] ספר המצוות שורש א' וביד החזקה ריש פי"ד מהל' אבל.

[4] שם בספר המצוות שורש ראשון עמוד מ"ד בהו' פרנקל.

[5] לא התברר לי לע"ע מי אלה שהביא הרמב"ם הסוברים כך, וראיתי שצייננו שהכוונה לבה"ג שמנה את מצות ביקור חולים למצוה מתרי"ג המצוות, אולם לענ"ד צ"ע אם זו כוונת הרמב"ם דלכאור' מדברי הבה"ג אין הכרח לכך, שהלא הוא מנה אף מצוות דרבנן כמצות הדלקת נר חנוכה, וצ"ב.

[6] י"ד מאבל א'.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

[7] פשוט שלשון "ביקור" בתורה פירושו חיפוש ובדיקה [כמו "ביקורת תהיה, לא יבקך הכהן" וכדו'], ולא כמקובל כיום בעברית החדשה שהוא לשון מפגש.

[8] נדרים מ.

[9] שם.

[10] נדרים שם ובשבת יב:

[11] ולכאור' בחינה זו אינה אלא בחולה שיש בו סכנה, וכילפי' לה מקרא ד"ה' יסעדנו על ערש דוי", אולם עיקר מצות ביקור חולים היא בכל חולה, וכמ"ש באג"מ יובאו דבריו להלן.

[12] נדרים לט:, ועיין רמב"ם י"ד מאבל ד'.

[13] יו"ד א' סי' רכ"ג.

[14] חלק ב' סימן פ"ט.

[15] לט:.

[16] פי"ד מאבל.

[17] יו"ד סימן של"ה.

[18] שם.

[19] סימן ר"נ ס"א.

[20] ואולי הי מקום לומר שכ"ז דוקא במצוות שבין אדם למקום, ולא במצוות שבין אדם לחבירו.

[21] מ.